

**Рішення спеціалізованої вченої ради
про присудження ступеня доктора філософії**

Спеціалізована вчена рада Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький, ухвалила рішення про присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 «Гуманітарні науки» на підставі прилюдного захисту дисертації **Пастухової Яни Вікторівни «Офіцери РСЧА в німецькому полоні у 1941–1945 рр.»** за спеціальністю 032 – «Історія та археологія».

«21» липня 2026 року.

Характеристика особистості здобувачки.

Пастухова Яна Вікторівна народилася 23 серпня 1995 року у селі Виноградівка Компаніївського району Кіровоградської області. У 2012 році закінчила Виноградівську загальноосвітню школу I–III ступенів. У 2012 році вступила, а в 2016 році закінчила Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка (нині – Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка) та здобула ступінь бакалавра за напрямом підготовки «Історія» та кваліфікацію Вчитель історії.

У 2018 році закінчила Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка (нині – Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка) та здобула кваліфікацію: ступінь вищої освіти магістр; спеціальність Середня освіта, освітня програма Середня освіта (Історія), професійна кваліфікація Історик. Вчитель історії. Викладач закладу вищої освіти.

Академічні права за вказаним дипломом: право на здобуття третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти. Професійні права: викладач закладу вищої освіти відповідно до отриманої кваліфікації.

З серпня 2021 року по теперішній час – аспірантка кафедри історії України (нині – кафедра історії України та всесвітньої історії) факультету історії та права (нині – факультет психології та історії) Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (нині – Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка). Авторка 13 наукових публікацій з питань Другої світової війни.

Мови: українська, англійська.

Дисертацію виконано у Центральноукраїнському державному університеті імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький, у межах науково-дослідної теми кафедри історії України та всесвітньої історії «Україна і світ: етнічні процеси, політичні та соціально-економічні

трансформації і міжнародні відносини» (державний обліковий номер 0125U003646).

Науковий керівник – кандидат історичних наук, доцент Чорний Олександр Васильович, доцент кафедри історії України та всесвітньої історії Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Здобувачка має 13 наукових публікацій за темою дисертації, з них 5 – у наукових фахових виданнях України (категорія Б), 1 – в іноземному періодичному виданні, 7 – у збірниках матеріалів наукових конференцій, 0 монографій.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧКИ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Бевз Я. В. Фельдмаршал Вільгельм Кейтель як головний військовий злочинець у справі радянських військовополонених. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2022. Т. 33, № 3. С. 11–16. URL: <https://doi.org/10.32838/2663-5984/2022/3.2>.

2. Пастухова Я. В. Війна за свідомість: радянські військовополонені у системі німецької воєнної пропаганди. *Воєнно-історичний вісник*. 2026. Т. 59. № 1. С. 77–91. URL: <https://doi.org/10.33099/2707-1383-2026-59-1-77-91>.

3. Пастухова Я. В. Особливості звільнення з полону радянських військових бранців у роки Другої світової війни. *Історія & Археологія*. 2024. № 2. С. 30–38. URL: <https://doi.org/10.32782/cusu-hist-2024-spec-3>.

4. Пастухова Я. Особливості формування офіцерського корпусу Червоної армії у 1920-х – 1930-х роках. *Південний Архів*. 2024. № 47. URL: <https://doi.org/10.32999/ksu2786-5118/2024-47-7>.

5. Пастухова Я. Українська історіографія про долю радянських військовополонених у німецькому полоні під час Другої світової війни. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. Т. 2. № 82. С. 4–10. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/82-2-1>.

6. Pastukhova Y. Soviet prisoners of war during the Second World War: psychology of survival. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*. 2024. No. 4. P. 401–412. URL: <https://doi.org/10.30525/2592-8813-2024-4-45>.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1. Пастухова Я. В. Александр Шеллехов – білоемігрант, який хотів працювати на Райх. *Соціально-економічний і політичний розвиток країн Східної Європи (XVI–XXI ст.): Матеріали Всеукр. наук. конф. з міжнар. участю, м. Умань, 9 трав. 2024 р. Умань, 2024. С. 110–113.*

2. Пастухова Я. В. Введення персональних військових звань в Червоній армії у 1935 році – передумови, причини та наслідки. *Пріоритетні напрямки розвитку гуманітарних наук та методик їх навчання у закладах вищої освіти України: Матеріали Першої регіон. науково-практ. конф. здобувачів вищ. освіти та молодих вчен., м. Кропивницький, 19 квіт. 2024 р.* Кропивницький, 2024.

3. Пастухова Я. В. Колабораціоністська діяльність донських козаків на території Кіровоградщини у роки Другої світової війни за матеріалами ЦДАВО. «Проблеми історичної регіоналістики та мікроісторії» з нагоди 165-ї річниці від дня народження Миколи Левитського: *Матеріали Всеукр. наук. конф., м. Кропивницький, 16–17 травня 2024 р.* Кропивницький, 2024. С. 38–42.

4. Пастухова Я. В. Неправомірне позбавлення статусу «військовополонених» радянських бранців під час Німецько-радянської війни 1941–1945 років. *Проблеми історичної регіоналістики та мікроісторії з нагоди 175-ї річниці від дня народження Павла Рябкова та 65-ї річниці від дня народження Сергія Шевченка: Матеріали Всеукр. наук. конф., м. Кропивницький, 18–19 жовт. 2023 р.* Кропивницький, 2023. С. 115–118.

5. Пастухова Я. В. Особливості формування офіцерського корпусу Червоної армії у 1918–1941 роках. *Українське військо: сучасність та історична ретроспектива: Матеріали IV Міжнар. науково-практ. конф., м. Київ, 30 листоп. 2023 р.* Київ, 2023. С. 328.

6. Пастухова Я. Проблема репатріації радянських військовополонених в рішеннях Ялтинської конференції 1945 року. *1944 рік: Європейський та український виміри подій (до 80-річчя висадки Союзників у Нормандії та деокупації України) : Матеріали Всеукр. наук. конф., м. Кропивницький, 24–25 жовт. 2024 р.* Кропивницький, 2024.

7. Пастухова Я. Психологія полону радянських військовополонених на Східному фронті Другої світової війни. *Борисенківські читання: Зб. тез II Всеукр. наук. конф., м. Київ, 22 листоп. 2024 р.* Київ, 2024. С. 225–228.

В офіційному обговоренні результатів дисертаційного дослідження та відкритій науковій дискусії взяли участь голова і члени спеціалізованої вченої ради:

1. Житков Олександр Анатолійович, доктор історичних наук, професор, доцент кафедри історії України та всесвітньої історії Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

2. Вєденєєв Дмитро Валерійович, доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», надав позитивний відгук із зауваженнями:

1. Дисертація виграла б у дослідницькому відношенні від проведення історико-порівняльного аналізу системи творення й утримання полонених радянських офіцерів у нацистській Німеччині та в інших країнах-агресорах, союзниках III Райху (Румунія, Угорщина, Фінляндія).

2. Наводячи поширені з кінця 1980-х рр. твердження про жорстоке ставлення радянського керівництва до колишніх полонених, дисертантка зазначає, що СРСР не використав дипломатичних інструментів для їх захисту, що спричинило юридичний вакуум і масові жертви. Водночас за умов нацистської «війни на знищення» проти народів СРСР можливість таких механізмів видається сумнівною.

3. У тексті роботи виклад емпіричного, подієвого та біографічного матеріалу щодо командних кадрів РСЧА нерідко переобтяжений деталізацією та надмірними подробицями.

3. Пастушенко Тетяна Вікторівна, кандидатка історичних наук, старша наукова співробітниця відділу Воєнно-історичних досліджень Інституту історії України Національної академії наук України, надала позитивний відгук із зауваженнями:

1. Аналізуючи публікації, які вийшли у Радянському Союзі, доречно було б дати коротке пояснення, як трактували військовий полон у більшовицькій ідеології, оскільки центральне місце в радянській історіографії посідав концепт «перемоги у Великій вітчизняній війні»; це дало б розуміння того, чому саме таким був політичний дискурс і цензурні обмеження в СРСР щодо теми військовополонених.

2. Значення окремих важливих публікацій німецьких істориків зрозуміло не повністю: стаття Р. Отто, Р. Келлера та Є. Нагеля про радянських військовополонених у німецькому полоні 1941–1945 рр. пояснює не власну методику підрахунку кількості полонених, а організацію їх обліку в Інформаційному центрі Вермахту (WASSt), долю цієї картотеки в СРСР та її розподіл в архівах НКВС.

3. Описуючи доробок вітчизняних науковців, авторці варто було бути більш критичною, особливо щодо дисертаційних досліджень і публікацій із термінологією на кшталт «концтабори для радянських військовополонених» у назві.

4. Нелогічним видається розгляд в одному розділі під назвою «Звільнення з полону» нацистської політики ідеологічної ієрархізації

багатонаціональної групи радянських військовополонених і репресивної політики радянської влади щодо бійців та командирів Червоної армії, які опинилися в полоні; радянську політику фільтрації та репатріації варто було б виділити в окремий розділ.

5. Питання звільнення з полону «українців» та нацистської політики щодо «полонених українців» визначалося широким комплексом політичних, ідеологічних і прагматичних чинників у межах расово-ідеологічної ієрархії прав і гарантій для військовополонених різних країн та народів; цього моменту дисертантка не пояснила. Діяльність громадських організацій Українського Червоного Хреста та Українського допомогового комітету доцільно було б згрупувати в окрему розповідь, зазначивши відмінність умов у Генеральному Губернаторстві та Райхскомісаріаті «Україна».

6. Дисертантка обійшла увагою тему дисциплінарних підрозділів у Червоній армії – штрафних батальйонів та штурмових рот для офіцерів, куди часто направляли колишніх військовополонених; варто було б більше залучати до висвітлення питання радянської репатріації праці українських істориків – Тамари Вронської, Олександра Лисенка, Юрія Клімчука, Олександра Потильчака.

7. Спостерігається недостатня аналітична дистанція авторки стосовно протоколів допитів: часом виклад свідчень полоненого або висновків слідчого має дескриптивний характер без належних коментарів дослідниці (зокрема факт, повідомлений полковником Ф. Г. Гавриловим, про обставини загибелі командувача Південно-Західним фронтом М. П. Кирпоноса, с. 230; уживані без лапок твердження про те, що військовополонений «добровільно здався в полон», с. 253, 279, 289).

8. У дисертації, у тому числі в огляді літератури, не згадується проблема статі: доля жінок-офіцерів у німецькому полоні, їхній інтерес для військової контррозвідки та специфічний повоєнний досвід.

4. Позднякова Інна Сергіївна, кандидатка історичних наук, доцент, доцент кафедри історії України та всесвітньої історії Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка, надала позитивну рецензію із зауваженнями:

1. Відзначаючи ґрунтовну роботу авторки з архівними матеріалами, доцільно було б почути її коментар щодо специфіки ступеня достовірності его-документів (спогадів, щоденників колишніх полонених офіцерів): наскільки повоєнний радянський політичний контекст та страх перед репресіями вплинули на об'єктивність цих свідчень і якими методами критики джерел вона користувалася для нівелювання цього впливу.

2. Бажано було б детальніше аргументувати позицію здобувачки стосовно того, чи існували внутрішні відмінності у ставленні нацистської табірної адміністрації до різних категорій саме офіцерського складу (старші, молодші офіцерські чини) і як це впливало на їхню схильність до втеч чи колаборації.

5. Грінченко Віктор Григорович, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії України та всесвітньої історії Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка, надав позитивну рецензію із зауваженнями:

1. З огляду на специфіку залученого масиву джерел, особливо протоколів допитів, мемуарних свідчень і пропагандистських матеріалів, доцільно було б чіткіше артикулювати межі достовірності кожної групи джерел та ризики їхнього використання для реконструкції поведінки полонених офіцерів РСЧА.

2. Практичне значення дисертації окреслюється переважно через можливість використання відповідних матеріалів в узагальнювальних працях з історії Другої світової війни. З огляду на актуальність теми військовополонених варто було б ширше розкрити потенціал дослідження в контексті меморіалізації – збереження історичної пам'яті, осмислення минулого і вшанування жертв трагедії полону в музейній практиці, публічних лекціях, освітніх курсах тощо.

3. Поведінкові стратегії полонених офіцерів розглядаються переважно через призму колаборації та вірності присязі як двох протилежних позицій, тоді як досить широкий спектр проміжних пасивних форм їхньої поведінки (вимушена лояльність, симуляція співпраці) описується тезово, без детальних аналітичних висновків, що дещо спрощує складну і суперечливу картину німецького військового полону для радянських офіцерів.

Загальна оцінка роботи і висновок. Дисертаційне дослідження Пастухової Яни Вікторівни «Офіцери РСЧА в німецькому полоні у 1941–1945 рр.» є самостійною, актуальною, завершеною та цілісною науковою працею.

Дисертацію подано у вигляді спеціально підготовленого рукопису, що містить науково обґрунтовані теоретичні та практичні результати досліджень. Робота характеризується єдністю змісту, точністю викладення матеріалу та свідчить про особистий внесок авторки в науку.

Дисертація виконана державною мовою. За кількістю і рівнем публікацій, апробацією на наукових конференціях дисертація на тему «Офіцери РСЧА в німецькому полоні у 1941–1945 рр.» відповідає вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки

України від 12 січня 2017 року № 40, та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44, зі змінами в редакції від 19 травня 2023 року № 502), а її авторка, Пастухова Яна Вікторівна, заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії з галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 032 «Історія та археологія».

Результати голосування:

«За» – 5 членів ради

«Проти» – немає

«Утримались» – немає

На підставі прилюдного захисту, результатів відкритого голосування спеціалізована вчена рада Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка присуджує **Пастуховій Яні Вікторівні** ступінь доктора філософії з галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 032 – «Історія та археологія».

Голова спеціалізованої
вченої ради

Олександр ЖИТКОВ